

Становище на Соня Христова Григорова
Специалност „Урбанизъм“, Университет по архитектура, строителство и геодезия
на тема

“Кохезионната политика като инструмент за преодоляване на различията в социално-икономическото развитие на регионите в контекста на членството на България в ЕС”

Кохезионната политика на Европейския съюз има като своя основна цел социално, икономическо, но и териториално сближаване между регионите. Най-отличителната характеристика на основната инвестиционната политика на Съюза е нейната интегралност – тя подпомага секторните политики на ЕС, но нейните приоритети са широкообхватни и взаимобвързани. Постигането на напредък в приоритетните области следва да доведе до цялостно подобряване на качеството на живот на населението, икономически растеж и развитие. В съответствие с целите на стратегията „Европа 2020“¹, които политиката по сближаване подкрепя, този растеж трябва да е интелигентен, устойчив и приобщаващ.

Сред основните промени в Кохезионната политика за периода 2014-2020 г. е по-силният акцент върху резултатите, измеримостта на целите и отчитането на напредък. Това несъмнено е важно условие за успех, но в същото време поражда опасност от съсредоточаване върху краткосрочни цели, които не третират причините за проблема. Увеличеният дял на хората с висше образование, например, не означава по-качествено образование и работеща образователна система. Друг момент от новата политика по сближаване е засиленото градско измерение. Развитието на балансирана система от градове, представляващи центрове на растеж, се счита за предпоставка за повишаване на конкурентоспособността на регионите и съответно – за намаляване на социално-икономическите различия между тях. Градовете - опорни центрове на регионите, би следвало да „повлекат“ в развитието си и да мобилизират потенциала на по-малките населени места. На практика, развитието на такива притегателни центрове често води до обезлюдяване на останалата част от територията. Обратното – разпръскването на инвестициите „навсякъде“ - не води до осезаеми резултати. Въпросът за това кой подход е по-ефективен е дискуссионен и няма еднозначен отговор. Така или иначе, ЕС възприема балансираното градско развитие като предпоставка за регионално развитие и важен елемент на политиката по сближаване и се фокусира върху инвестициите в градовете.

Що се отнася до България, Кохезионната политика в периода 2014-2020 г. ще се осъществява посредством седем оперативни програми, финансирани от Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд на ЕС. Имайки предвид, че по линия на тези програми се осигурява основна част от инвестициите в българските региони, може да се твърди, че Кохезионната политика на ЕС е основен инструмент за тяхното социално-икономическо развитие и сближаване. Въпреки това, до този момент не е постигнат особен напредък. Различията между регионите на ЕС се задълбочават. Съгласно възприетата категоризация, в зависимост от стойността на БВП на глава от населението и нейната съпоставка със средната стойност за ЕС, те се делят на по-силно развити, региони в преход и по-слабо развити. Всички 6 района от ниво 2 (NUTS 2), на които България е разделена се причисляват към по-слабо развитите региони. Наблюдава се отчетлива разлика в развитието на западно- и източноевропейските региони. С оглед преодоляването

¹ http://ec.europa.eu/europe2020/index_bg.htm

на тези различия, по-голяма част от средства, предназначени за провеждане на Кохезионната политика са насочени към по-слабо развитите региони.

Вътрешнорегионалните диспропорции в развитието на българските региони също са силно изразени. В икономическо отношение, най-развит е Югозападният район. Основната причина е концентрацията на демографски и икономически ресурс в социално-икономическия център София. Като цяло, трите северни района са с по-ниска степен на икономическо развитие от трите южни района. На територията на страната се открояват столицата и още 6 големи градове-центрове и в тях е съсредоточена огромна част от демографския и икономическия потенциал на страната. Налице са също различия и на по-ниските териториални нива – вътре в регионите, областите и общините, в които също се наблюдава моноцентричен модел на развитие. В техните граници функционират един или в най-добрия случай два центъра, в които е съсредоточен социално-икономическият ресурс съответно на региона, областта или общината. Отдалечените от такива центрове територии са в упадък и с влошени социално-икономически показатели. Двата документа на национално ниво за стратегическо планиране на пространственото и регионалното развитие (Националната концепция за пространствено развитие² и Националната стратегия за регионално развитие³) залагат на полицентричното балансираното пространствено развитие като изход от тази ситуация. Развитието на мрежа от градове от различни йерархични нива не само на национално, но и на регионално ниво ще спомогне за постигането на балансирано регионално развитие. Това обаче не е достатъчно за поддържане на виталността на селата и периферните територии, които ще продължат да обезлюдяват. Поради това, периферните райони също следва да бъдат обект на политиката по сближаване и да бъдат подкрепени с оглед оползотворяване на собствените им възможности. В този ред на мисли, с оглед на равнопоставеното развитие на градските и селските райони е необходима интегрираност между Кохезионната политика на ЕС, фокусирана върху градовете и Общата селскостопанска политика, чийто акцент са селските райони. Само така може да се постигне интегрирано регионално развитие, което от своя страна да доведе до намаляване на социално-икономическите различия между и вътре в регионите.

Но нека се върнем на собствените възможности за развитие. В периферните райони тези възможности са свързани предимно със специфичните природни, културни и др. ресурси. За разлика от сходните проблеми и предизвикателства, каквито са липсата на заетост, застаряването на населението, влошеното състояние на околната среда, икономическият упадък и лошото състояние на инфраструктурата, всеки регион има някакви специфики и уникални характеристики, които формират идентичността му. Според мен, именно те следва да се поставят във фокуса на политиките и програмите, целящи повишаване на конкурентоспособността на регионите. Инструментите за регионално развитие следва да се ориентират приоритетно към икономическите дейности, използващи местния потенциал. Това означава, че търсейки възможности за развитие, първо трябва се вгледаме във вътрешния потенциал на един регион.

България се отличава с изключително разнообразни природни и културни дадености, които в голямата си степен са неоползотворени. Природните дадености могат да представляват потенциал за развитие на земеделие, туризъм и други икономически активности. Често те формират идентичността на една територия – примери за това са Розовата долина и Добруджа. Многопластовото културно наследство, резултат от хилядолетната българска история, е друг

² <http://www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20%20ocenka/Programirane%202014-2020/NKPR%20proekt.pdf>

³ <http://www.strategy.bg/publicconsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=598>

специфичен потенциал с конкретни териториални измерения. Културните ценности са не само предпоставки за развитие на туризъм. Нематериалните културни ценности като килимарството, грънчарството и други традиционни местни занаяти представляват условия за заетост. Тези дейности имат потенциал за развитие и могат да доведат до повишаване на регионалната конкурентоспособност. Актуален пример в това отношение са чипровските килими, които от скоро са вписани в листата на ЮНЕСКО като световно значимо нематериално културно наследство.

Отвъд конкретните икономически ползи, специфичните местни ресурси имат и друга много важна роля. Те създават чувство за принадлежност и гордост. Нарасналото самочувствие от осъзнатия факт, че „и ний сме дали нещо на света“ съживява местните общности. Виталността на тези общности е важна предпоставка за устойчивото местно развитие, но също толкова важно е, че припознавайки се със съответната ценност, природна или културна, местните хора са по-внимателни при нейната експлоатация. В тази връзка, към местните ресурси трябва да се подхожда внимателно, в съответствие с културата на местните хора. Умерената експлоатация на всеки един ресурс и съхраняването му в добро състояние са в основата на използването му устойчиво във времето. Това важи с особена сила за природните и културните ресурси, представляващи туристически потенциал. Инфраструктурата, която ще осигури възможности за развитие и използване на съответния потенциал, също трябва да бъде съобразена със спецификата на конкретната даденост. Общоприложими решения няма и това, че нещо работи някъде, не означава, че ще работи тук. Няма как да базираме развитието на местните ресурси и потенциали, а да не отчитаме местните особености и потребности.

В обобщение, вътрешният потенциал на един регион и основаването на този потенциал при търсене на възможности за развитие не е панацея. В никакъв случай не може да се твърди, че това отхвърля необходимостта от други мерки, касаещи други аспекти на проблема с регионалните социално-икономически различия. Комплексният проблем изисква комплексно решение.